

Kvalitetssystem kommunalområde Opplæring og Inkludering	Kvalitetssystem for Tilpassa opplæring og individuell tilrettelegging (§11 Opp.lov)		
	Godkjent dato:	Godkjent av Kommunalsjef Opplæring og inkludering	Gjelder fra:
	Revidert dato:	Ny versjon gjelder fra Skoleåret 2024/25	

KVALITETSSYSTEM FOR TILPASSA OPPLÆRING OG INDIVIDUELL TILRETTELEGGING I SKOLE

Innledning

Kommunen skal i henhold til opplæringslovens § 28-1 og Kommunelovens § 25-1, første ledd ha et forsvarlig system for å kunne vurdere om bestemmelsene i opplæringsloven med forskrifter er oppfylt.

Med ny opplæringslov gjeldende fra 1.8.24 er begrepet spesialundervisning erstattet med tre nye begreper: individuelt tilrettelagd opplæring, personlig assistanse og fysisk tilrettelegging. De tidligere bestemmelsene om spesialundervisning og spesialpedagogisk hjelp er samlet i nytt kapittel 11 under overskriften tilpassa opplæring og individuell tilrettelegging.

Kvalitetssystemet for **Tilpassa opplæring og individuell tilrettelegging** skal sikre at Søndre Land kommune ivaretar barns og skoleelevers rettigheter i henhold til opplæringslovens kapittel 11. I kvalitetssystemet er det lagt inn lenker til en hver tid gjeldende lovverk i stedet for gjengivelse av lovtekster. Kvalitetssystemet må videre sees i sammenheng med plan for forebygging av omsorgssvikt og adferdsproblemer, rutine for fraværsoppfølging og plan for trygt og godt skolemiljø. Pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT) er en avgjørende aktør i ivaretagelsen av bestemmelsene i § 11. Samhandling mellom PPT og skole, både i individ- og systemsaker er beskrevet i egen rutine.

For å sikre at rettigheten blir oppfylt er det viktig at kommunens administrative ledelse, PP-tjenesten, det støttesystemet for tilpassa opplæring og individuell tilrettelegging, skolelederne, det pedagogiske personale og andre ansatte som er involvert i den tilpassa opplæringa, har en felles forståelse av regelverket og hvordan dette praktiseres. Utdanningsdirektoratet har utgitt egen [veileder om tilpassa opplæring og individuell tilrettelegging](#). Med utgangspunkt i denne veilederen og bestemmelsene i ny opplæringslov med tilhørende forskrift gjeldende fra 1. august 2024 angir kvalitetssystemet overordnede prinsipper og rammer for tilpassa opplæring og individuell tilrettelegging. Kommunens handlingsforløp med tilhørende ressurser for tidlig innsats, herunder saker dette kvalitetssystemet omhandler, er beskrevet på kommunens hjemmesider: <https://www.sondre-land.kommune.no/publisert-innhold/barnehage-og-skole/helhetlig-system-for-tidlig-innsats/handlingsforlop/>

Formålet med kvalitetssystemet er å sikre at skoleelever med behov for tilpassa opplæring og individuell tilrettelegging får et kvalitativt godt tilbud, og å sikre at de har en reell medvirkning i tråd med kapittel 10 i Opplæringsloven.

Tilpasset opplæring¹

I opplæringsloven § 11-1 står det at skolen har en plikt til å tilpasse opplæringen. Tilpasset opplæring er ikke en individuell rett for den enkelte eleven, og skolen skal utforme og legge til rette slik at alle elevene får et tilfredsstillende utbytte av opplæringen. Opplæringen skal også tilpasses for de elevene som har individuell tilrettelegging. Tilpasset opplæring er et overordnet prinsipp. Skolen skal legge til rette for en opplæring som ivaretar både fellesskapet og hver enkelt elev, slik at elevene får best mulig utbytte av opplæringen. Alle elevene må få muligheter til å lære og utvikle seg uavhengig av forutsetningene sine. Dette gjelder også elever med stort læringspotensial. Tilpasningene skal i hovedsak skje innenfor fellesskapet. Skolen må sørge for at elevene opplever å høre til og at de er en del av fellesskapet, og skal jobbe aktivt for at elevene er inkludert både faglig og sosialt. Skolen må bruke handlingsrommet som ligger innenfor rammen av tilpasset opplæring, og sette i gang tiltak som fremmer læring og forebygger vansker.

Hvilke tilpasninger den enkelte skole kan gjøre, avhenger blant annet av lærertetthet, lærernes kompetanse, pedagogiske praksis og skolens ledelse. Hvordan den enkelte kommune og fylkeskommune utnytter ressursene, er avgjørende for hvordan skolen kan legge til rette for tilpasset opplæring.

Skolen kan blant annet tilpasse opplæringen gjennom:

- arbeidsformer og pedagogiske metoder
- bruk av læremidler
- organisering

og i arbeidet med

- læringsmiljøet
- læreplaner
- vurdering

Lærerne må bruke sitt faglige skjønn når de tilpasser opplæringen. Hvis skolen klarer å tilpasse opplæringen til et mangfoldig elevgrunnlag ved å sette inn egnede tiltak, vil flere elever kunne få tilfredsstillende utbytte av opplæringen uten å ha behov for individuell tilrettelegging. Skolen må involvere elevene i vurderinger og valg ut fra hva som er hensiktsmessig ut fra for alderen, utviklingen og modenhetsnivået deres.

Det er en sammenheng mellom innholdet og organiseringen av det allmenpedagogiske tilbudet i den ordinære undervisningen i skole, og andelen elever som trenger tilpassa opplæring og individuell tilrettelegging. Jo bedre og mer tilpasset det ordinære tilbudet er til den enkelte barn/elev, jo færre barn/elever vil ha behov for tilpassa opplæring og individuell tilrettelegging.

¹ Basert på kapittel 2 i [nasjonal veileder](#)

En tydeligere handlingskjede ved bekymring for elevers læringsutbytte²

I § 11-2 pålegges kommunene og fylkeskommunene å «...sørgje for at lærarane følgjer med på utviklinga til elevene og melder fra til rektor dersom det er tvil om ein elev har tilfredstillande utbytte av opplæringa. Om det må til, skal skolen setje i verk eigna tiltak, jf. §§ 11-1 og 11-3.»

I dette første leddet ligger det en tydelig føring om at det er kommunens ansvar å sørge for at lærerne følger med og melder fra ved bekymring for elevers læringsutbytte. I merknadene i proposisjonen pekes det særskilt på at det er kommunen som har ansvaret for at denne plikten etterlevs. I praksis vil dette innebære at skoleeier må sikre at alle lærere både er kjent med når denne paragrafen kommer til anvendelse og hvordan de skal gå frem for å varsle rektor. I Søndre Land sikres dette gjennom det digitale handlingsforløpet for tidlig innsats som i nivå 0 beskriver saksgangen for denne typen henvendelser.

Dersom rektor vurderer at eleven ikke har et tilfredsstillende utbytte, må det slik loven presiserer iverksettes egnede tiltak innenfor tilpasset opplæring (§ 11-1) eller intensiv opplæring (§ 11-3) dersom eleven går i 1.-4. klasse. Tiltakene må evalueres med sikte på å vurdere om de bidrar til at eleven får et tilfredsstillende utbytte av opplæringen. Framgangsmåten for dette er beskrevet i handlingsforløpets nivå 0 og 1.

§ 11-3 om intensiv opplæring på småskoletrinnet viderefører dagens § 1-4.

Nasjonal veileder slår fast at «Elevene skal settes i stand til å følge en alminnelig progresjon i undervisningen, og å kunne nå kompetansemålene. Intensiv opplæring er en plikt for skolen, men er ikke en individuell rettighet for eleven. Dette betyr at kommunen ikke skal fatte vedtak om intensiv opplæring.

Skolen må vurdere behovene til eleven og andre mulige tiltak i opplæringen for å finne ut hvordan de bør gjennomføre intensiv opplæring. Det er en pedagogisk oppgave å ta stilling til hvilke tiltak som er nødvendige og nyttige for den enkelte elev. Skolen kan ta i bruk ulike metodikker og didaktiske prinsipper. Regelverket er ikke til hinder for å gi intensiv opplæring utenfor den ordinære klassen eller basisgruppen i kortere perioder, uten at eleven har vedtak om individuelt tilrettelagt opplæring. For å ta eleven ut av klassen er det en forutsetning at dette er helt nødvendig for læringen til eleven. Skolen må ikke gi intensiv opplæring i egne grupper hvis de klarer å få det til uten å ta elever ut av klasserommet.

Elevers beste og elevers rett til medvirkning

Både når det gjelder intensiv opplæring, tilpasset opplæring og de øvrige tiltakene som kan iverksettes med bakgrunn i kapittel 11, så må de ses i sammenheng med lovreguleringene i kapittel 10 knyttet til elevers beste og elevers rett til medvirkning. § 10-1 står det «Ved handlinger og avgjerdelser som vedkjem eleven, skal kva som er best for eleven være et grunnleggjande omsyn». I vurderingen av hva som er til det beste for eleven så presiseres det i merknadene i St.prop. 57 at

² Basert på [ressurs utviklet av KS](#)

dette må ses i sammenheng med elevens rett til medvirkning som er regulert i § 10-2. Her gis elevene rett til medvirkning i alt som gjelder dem selv etter loven. De har rett til å ytre meningene sine og til å bli hørt. Meningene deres skal vektlegges med utgangspunkt i modning og alder.

Særretten deles i tre og spesialundervisning endrer navn

Derom skolen etter evaluering av iverksatte tiltak kommer frem til at eleven fortsatt ikke har et tilfredsstillende utbytte, må skolen vurdere om eleven kan ha behov for særskilt tilrettelegging i form av personlig assistanse, fysisk tilrettelegging, tekniske hjelpemidler eller individuelt tilrettelagt opplæring.

I eksisterende lovverk er elevens rettigheter knyttet til spesialundervisning regulert i opplæringslovens § 5-1. I den nye opplæringsloven er denne særretten delt opp i tre særretter:

- § 11-4 Personleg assistanse
- § 11-5 Fysisk tilrettelegging og tekniske hjelpemidler
- § 11-6 Individuelt tilrettelagt opplæring

Retten til personlig assistanse

I den nye opplæringsloven § 11-4 er personlig assistanse knyttet til at en elev trenger assistanse for å kunne delta i opplæringen og få tilfredsstillende utbytte av denne. Departementet viser til at dette er en delvis videreføring av bestemmelsen i den foregående opplæringslovens § 5-1. I forarbeidene til loven pekes det på at dette knytter seg til praktisk hjelp og bistand. Eksempler som gis er assistanse til å følge med på undervisningen, delta i sosiale aktiviteter, påklledning, toalettbesøk og hjelp til måltid. Det skal fattes vedtak om personlig assistanse og forvaltningslovenes krav til å opplyse saken gjelder, men PP-tjenesten har ikke en egen sakkyndighetsrolle knyttet til denne rettigheten. Departementet viser til omtalen i NOU 2019: 23, punkt 31.3.4 for en omtale av avgrensningen mellom rett til personlig assistanse etter opplæringsloven og etter helse- og omsorgstjenesteloven. For at assistansen skal kunne defineres som etterlevelse av opplæringsloven sies det blant annet at aktiviteten må stå under skolens ledelse og ansvar. Herunder må det også være en tilsatt lærer som står for aktiviteten. Aktiviteten må ha et pedagogisk siktemål som er innrettet på å oppnå de målene som fremgår av lovens formålsparagraf og aktiviteten må innebære en oppfyllelse av det sentralt fastsatte læreplanverket for grunnskolen, eller innebære en oppfyllelse av en IOP.

Retten til fysisk tilrettelegging og tekniske hjelpemidler

§ 11-5 gir elever rett til de tekniske hjelpemidlene og den fysiske tilretteleggingen som er nødvendig både for å kunne delta i opplæringen og for å få et tilfredsstillende utbytte. Videre slås det fast at elevene også har rett til nødvendig opplæring. Eksempler på tilrettelegging og hjelpemidler som blir trukket frem i merknadene i prop. 57 er tekniske hjelpemidler, tilrettelagt inventar, teknisk utstyr og programvare. Det pekes også på at blinde og sterkt svaksynte elevers rett til nødvendig opplæring i teknisk utstyr er omfattet av denne paragrafen. Dette er i dagens lovverk regulert i § 2-14 og 3-10.

Denne elevgruppen får også en egen rett til nødvendig opplæring i mobilitet for å komme seg til og fra skolen, samt å ta seg frem på skolen og i hjemmemiljøet. Dette innebærer at deres grunnskoleopplæring også innebærer elementer utenfor skolens område. I merknadene pekes det på

at hjemmemiljøet omfatter å ta seg trygt frem til aktiviteter i nærmiljø som for eksempel til venner og fritidsaktiviteter.

Saksbehandling og vedtak knyttet til § 11-4 og 11-5

Før kommunen eller fylkeskommunen fatter et vedtak om personlig assistanse må de sørge for at saken er så godt opplyst som mulig i tråd med reglene i forvaltningsloven § 17. De må også sørge for at parter som ikke har fått uttale seg i søknaden eller på annen måte varsles og får mulighet til å uttale seg før de fatter vedtaket. Dette står i forvaltningsloven § 16. Det er ikke krav om sakkyndig vurdering, med mindre eleven også har rett til individuelt tilrettelagt opplæring. Da må den sakkyndige vurderingen se helhetlig på elevens behov. Dette står i opplæringsloven § 11-7.

Det er utviklet maler for vedtakstekster som sikrer likebehandling av søknader.

Individuelt tilrettelagt opplæring

§ 11-6 regulerer elevenes rett til individuelt tilrettelagt opplæring dersom det er nødvendig for å få tilfredsstillende utbytte av opplæringen. Begrepet "individuelt tilrettelagt opplæring" erstatter spesialundervisningsbegrepet og er kun knyttet til det som dreier seg om elevens opplæring i fagene.

Denne rettigheten må ses i sammenheng med tilpasset opplæring som er regulert i § 11-1. Den tilpassede opplæringen har som hovedformål å sikre at opplæringen tilpasses på en slik måte at elevene får et tilfredsstillende utbytte uavhengig av egne forutsetninger. Det trekkes frem i forarbeidene at vurderingen av tilfredsstillende utbytte er en skjønnsmessig vurdering som bygger på en faglig-pedagogisk vurdering og må ses i sammenheng med læringsforutsetninger, funksjonsnivå og utvikling. Dersom disse vurderingene er at eleven ikke har et tilfredsstillende utbytte av opplæringen og utprøvde tiltak ikke har gitt en ønsket effekt, må eleven henvises til PP-tjenesten for en sakkyndig vurdering. (Rutinene for saksbehandling, herunder gjennomføring av førhenvisningssamtaler, innhold i pedagogisk rapport og sakkyndig rapport er beskrevet i rutine samhandling PPT og skole)

Når det gjelder selve gjennomføringen av individuelt tilrettelagt opplæring regulerer § 11-9 kompetansekrav til de som skal gjennomføre opplæringen. Her slås det fast at de som skal gi individuelt tilrettelagt opplæring som hovedregel må oppfylle kompetansekrav for å bli tilsatt i en lærerstilling. I tillegg skal de ha relevant kompetanse i faget det skal gis individuelt tilrettelagt opplæring i. Personlig assistanse kan gis av ansatte som ikke er ansatt i undervisningsstilling.

Individuell opplæringsplan

Skolen skal utarbeide en individuell opplæringsplan (IOP) for eleven som har rett på individuelt tilrettelagt opplæring. Dette følger av opplæringsloven § 11-10. Formålet med IOP-en er å utvikle kortfattede og praktiske planer til hjelp i planlegging, gjennomføring og evaluering av opplæringen. IOP-en er et middel for å sikre likeverdig opplæring for eleven. Det er ikke krav til IOP for elever som kun har rett til personlig assistanse, fysisk tilrettelegging, tekniske hjelpemidler eller opplæring i mobilitet. Skolen må imidlertid lage en plan for opplæring i de kompenserende ferdighetene for elevene som har rett til opplæring i mobilitet og i tekniske hjelpemidler. En IOP skal bygge på vedtaket om individuelt tilrettelagt opplæring. Den kan ikke inneholde nye eller andre rettigheter for eleven enn de som kommer frem av vedtaket. IOP-en er skolens arbeidsverktøy, og skal være et

dynamisk dokument til bruk når skolen planlegger, gjennomfører og vurderer opplæringen. IOP-en skal ta utgangspunkt i overordnet del av læreplanverket og læreplanen i de ulike fagene. Den individuelle opplæringsplanen må samordnes med planen for klassen, slik at den individuelt tilrettelagde opplæringen ses i sammenheng med den samlede opplæringen eleven får. IOP-en trenger ikke å være et omfattende dokument, og innholdet i planen skal være nyttig og praksisnært. Skolen skal utarbeide IOP-en så raskt som mulig etter at kommunen eller fylkeskommunen har fattet vedtaket om individuelt tilrettelagt opplæring. Dette vil sikre at elevens rettigheter etter vedtaket blir gjennomført. Av og til kan det være aktuelt å begynne å utarbeide en IOP tidligere i prosessen, men skolen kan ikke ta planen i bruk før vedtaket er fattet. Eleven har rett til individuelt tilrettelagt opplæring fra vedtakstidspunktet, eller fra det tidspunktet som står i vedtaket. Når skolen utarbeider en IOP må de samarbeide med foreldrene og sørge for at elevens rett til å medvirke blir ivarettatt.

Innholdet i en individuell opplæringsplan

En individuell opplæringsplan skal inneholde

- målene for opplæringen
- innholdet i opplæringen
- gjennomføring av opplæringen

Målene for opplæringen

IOP-en skal vise målene for den individuelt tilrettelagte opplæringen. Opplæringen skal følge kompetansemålene i læreplanverket, med mindre det går tydelig frem av vedtaket at den ikke skal det. Målene kan både gjelde kompetanse i bestemte fag og grunnleggende ferdigheter, men også kompetanse som er omtalt i overordnet del av læreplanverket, slik som sosiale mål. For noen elever skal skolen vurdere og beskrive hvor de kan sette inn tiltak slik at eleven kan oppnå kompetansemålene på lik linje med medelevene sine. For andre elever kan det være aktuelt å gjøre avvik fra læreplanen i flere eller alle fag, hvis dette står beskrevet i vedtaket. Målene kan settes for ulike tidsperioder, og det må være samsvar mellom vedtaket og planen. IOP-en kan ha flere målnivåer. Overordnede mål er gjerne langsiktige og kan hentes fra visjoner i overordnet del av læreplanverket eller fra den sakkyndige vurderingen. Disse skal henge sammen med, og være et grunnlag for å utarbeide, arbeidsmål. Arbeidsmålene bør være konkrete og mer kortsiktige, og utformes slik at skolen kan svare ja eller nei på om eleven har nådd målet. Arbeidsmålene skal være relevante for undervisvurdering og års-evalueringen, og skal justeres etter elevens utvikling og måloppnåelse.

Innholdet i opplæringen

IOP-en skal si noe om hvilke fag, deler av fag, eller konkrete områder eleven skal få individuelt tilrettelagt opplæring i. Det bør også være tydelig at eleven skal følge opplæringen etter læreplanene for fagene der eleven ikke skal ha IOP. Mål og innhold henger nøye sammen, og det er viktig at skolen utformer innholdet på bakgrunn av målene i IOP. Å velge innhold i IOP-en krever en operasjonalisering av kompetansemålene i læreplanen for faget. Innholdet må tilpasses elevens behov og forutsetninger for læring slik det står i vedtaket. IOP-en bør beskrive ulike tiltak skolen skal iverksette, knyttet til målene for de ulike fagene og områdene. For å sikre helhet og sammenheng for eleven, er det viktig at skolen også ser innholdet i sammenheng med klassens plan. Det kan også være aktuelt med en avgrensning på grunnlag av målene for trinnet.

Gjennomføring av opplæringen

IOP-en skal beskrive hvordan skolen skal gjennomføre den individuelt tilrettelagte opplæringen. Det kan blant annet være aktuelt å si noe om hvordan skolen skal organisere opplæringen og bruke den avsatte tiden. Alle lærerne som har eleven er ansvarlige for å legge til rette for tiltakene i IOP-en. En beskrivelse av hvordan skolen skal organisere opplæringen bør være knyttet til målene, og beskrive:

- arbeidsmåter
- læremidler
- opplæringsarenaer
- støttmateriell
- læringsressurser

Beskrivelsen bør inneholde informasjon om opplæringen skal foregå i klasserommet, i mindre grupper eller som ene-undervisning. Når det gjelder tidsbruk kan det være aktuelt at IOP-en gir en oversikt over hvor mye tid som totalt er satt av til elevens individuelt tilrettelagte opplæring, og hvor mye av tiden skolen skal bruke på ulike aktiviteter. Det er viktig at eleven får ta del i aktiviteter og arbeidsmåter som gjør at hen opplever tilhørighet til klassen. Skolen må balansere dette mot tilretteleggingene som er nødvendige for at eleven skal få et opplæringstilbud i samsvar med evnene og forutsetningene sine. Disse vurderingene henger sammen med vurderingen av hva som er elevens beste.

Det er utviklet felles maler for IOP basert på omtalt lovverk som sikrer likebehandling av søknader.

Alternativ opplæringsarena

I noen tilfeller kan hensynet til eleven tilsa at den individuelt tilrettelagte opplæringen helt eller delvis skal foregå et annet sted enn på skolen der eleven går. Eleven mottar da opplæringen på alternativ opplæringsarena. Kommunen må da fatte vedtak om at opplæring skal bli gitt på alternativ opplæringsarena. Alternativ opplæringsarena vil først kunne være et tiltak når nærskolen ikke kan gi et forsvarlig opplæringstilbud. Fordelene og ulempene ved å organisere den individuelt tilrettelagte opplæringen på et annet sted enn der eleven går, må gjøres klart overfor eleven og foreldrene. Eleven har rett til å gå på nærskolen, og har rett til å få individuelt tilrettelagt opplæring ved denne skolen. Dette følger av opplæringsloven § 2-6. Eleven og foreldrene skal få informasjon om at eleven har rett til individuelt tilrettelagt opplæring ved nærskolen hvis de krever det, selv om PP-tjenesten og kommunen mener at opplæring på alternativ opplæringsarena er et egnet tiltak.